

ALİ EMİRÎ EFENDİ İLE MEHMET FUAD KÖPRÜLÜ ARASINDAKİ MÜNAKAŞALAR - II

Nuri SAĞLAM*

Arguments between Ali Emîrî Efendi and Mehmet Fuad Köprülü-II

In our last article in *İlmî Araştırmalar* nr. 10 we had been discussed on the reasons of Ali Emîrî's critics to Mehmet Fuad Köprülü's ratings. Here, we examine the contents of Ali Emîrî's point of critics.

Keywords: Ali, Emîrî, Fuad, Köprülü, Sağlam, critics

Ali Emîrî Efendi, Mehmet Fuad Köprülü'yü tenkit amacıyla kaleme aldığı makalelerinin ilkinde¹, "Geçen gün kütüphanemde meşgul iken elime bir gazete tutuşturdular. Tutuşturdukları güya gazete değil, benim vicdanım idi. Hânedân-ı Edebiyât-ı Cedîdenin müstesna erkânından Darulfünûn Târîh-i Edebiyat Muallimi Fuad Beyefendinin "Türk Edebiyatının İran Edebiyatındaki Tesiri" serlevhasıyla kürsî-i ahlâkîde verdiği güya hakîmane, âlimane bir konferansa ait bir makalesi mevcut idi."² cümleleriyle başlar.

Ali Emîrî Efendiye göre bu makalenin "zarfıyla mazrufu" birbirine tezat teşkil etmektedir. Zira ortaya konulan mevzu, Türk edebiyatının İran edebiyatındaki tesiri olmayıp Türk padişahlarının ve şairlerinin İran edebiyatına "meyil ve rağbet ederek" bu edebiyatın "inkişaf ve terakkisine" hizmet etmiş olmalarından ibarettir. Hâlbuki Köprülü'nün makalesinin başlığı, Ali Emîrî Efendinin ileri sürdüğü gibi "Türk Edebiyatının İran Edebiyatındaki Tesiri" değil, "Türklerin

* Dr. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

- 1 Ali Emîrî Efendi ile Mehmed Fuad Köprülü arasındaki münakaşalara dair kaleme aldığımız yazının ilkini, *İlmî Araştırmalar*'ın 10. sayısında yayımlamış, söz konusu münakaşaların doğuş ve gelişme süreciyle sebepleri üzerinde durmuştuk. Bu yazımızda ise Ali Emîrî Efendinin daha ziyade Köprülü'nün şahsına yönelik ağır ithamları ıhtiva eden tenkitlerinin arasında, sadece Köprülü'nün eserlerine müteallik kısımları bahis konusu etmeğe çalışacağız
- 2 "Türk Edebiyatının İran Edebiyatındaki Tesiri", *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, nr 2, 30 Nisan 1334, s. 22-37.

Acem Edebiyatına Tesirleri"³ dir. Bu makalede, Ali Emîrî Efendinin itirazına sebebiyet veren ifadelerin yer aldığı paragrafın tamamı da şöyledir:

"İslâmiyetten sonra Acem edebiyatının inkişafında, Türklerin tesiri ikiye irca olunabilir: Evvelâ saltanatlar tesis ederek Acem edebiyatının inkişafına yardım etmeleri; saniyen Türk ırkından birçok zevatin, Acem edebiyatının tesiri altında doğrudan doğruya İran edebiyatının terakkisine çalışmaları ve Acemler derecesinde muhalledat vücuda getirmeleridir. Acem medeniyeti, kuvvetli ve eski bir medeniyet olduğu için Türkler bunun tesiri altında kalarak birçok Türk dehaları bu edebiyata alet, amil olmuştur. Bundan dolayı birçok şairleri manen bizden adde demeyiz. Yalnız, bu Türk şairlerinin Acem edebiyatında bu kadar büyük eserler vücuda getirmeleri, Türk ırkının istidatsızlığı iddiasını tekzip eder."

Bu ifadelerle, Ali Emîrî Efendinin itiraz ettiği noktalar yanyana getirildiğinde, meselenin Ali Emîrî Efendi tarafından maksatlı olarak çarpıtıldığı, zira "zarf ile mazruf" arasında herhangi bir uyumsuzluğun bulunmadığı açıkça görülür.

Bu paragrafta geçen "Bundan dolayı birçok şairlerimizi manen bizden adde demeyiz." cümlesinden hareketle, "Şâyân-ı teessüftür ki bu çirkin fıkartı yalnız şimdi terennüm etmiyor. Yazdıkları hangi sahîf-i makaleye bakılırsa neticesi bu mazmuna, yani eslâftaki kıymettar şairlerimizi tezyife varıyor." diyen Ali Emîrî Efendi, Mehmet Fuad Köprülü ile Şahabeddin Süleyman'ın birlikte neşrettikleri *Yeni Osmanlı Târîh-i Edebiyatı*⁴ adlı kitapta, Fatih Sultan Mehmed'e ait olmadığı hâlde ona isnat edilen bazı şiirlerin bulunduğunu, mahlası "Adlî" olan II. Bayezid'in "Adnî" mahlaslı bir başka şairle karıştırıldığını ve nihayet şair padişahlardan Yavuz Sultan Selim'in dışarda bırakılarak Kanunî Sultan Süleyman'a geçildiğini ileri sürmektedir⁵. Bu kitapta Yavuz Sultan Selim'e yer verilmemiş olması, Ali Emîrî Efendiye göre tamamen Köprülü'nün "garazkâr" tutumundan kaynaklanmakta ve bu tutum onun bir başka makalesinde "Milliyete ve millî lisana ehemmiyet vermemek hususunda padişahlarımızda bir istisna gösteremediler. Şâyân-ı dikkat bir Acem şairi olan Vassaf'ın târîh-i ma'rûfunu daima yanında gezdiren Sultan Selim, maddeten fatihi olduğu İran'ın manevî esiri idi."⁶ ifadeleriyle daha açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır⁷.

3 "Türklerin Acem Edebiyatına Tesirleri", *Yeni Mecmua*, nr. 31, 8 Şubat 1918, s. 88

4 Mehmed Fuad Köprülüzâde-Şahabeddin Süleyman, *Yeni Osmanlı Târîh-i Edebiyatı*, İstanbul Şirket-i Mürettibiye Matbaası, 1332, 392 s.

5 Nazım Hikmet Polat, 1987'de Erzurum'da görüştüğü Fevziye Abdullah Tansel'in bu kitap hakkında "Rahmetli hocam Köprülü demişti ki: Kitabın üzerinde benim de ımsam var ama yazan Şahab'dır. I. Cildi o yazacaktı, II. cildi ben. İlk cilde ımsa atmamı istedi ve kitap öylece ikimizin adıyla çıktı." dediğini kaydeder. (Bk., Dr. Nazım Hikmet Polat, *Şahabeddin Süleyman*, Ankara, 1987, s. 118-119'daki 63 numaralı dipnot.)

6 Köprülüzade Mehmed Fuad, "Edebiyatımızda Milliyet Hissi", *Türk Yurdu*, nr. 20, 10 Temmuz 1329, s. 666-578.

7 Ali Emîrî Efendinin Köprülü'nün makalesinden naklettiği bu paragrafın aslında, dikkati çeken önemli bir ayrıntı daha vardır. Zira nakledilen paragraftaki "Şâyân-ı dikkat bir Acem

Zira birtakım eski tarih kitaplarını kaynak göstererek Yavuz Sultan Selim'in Vassaf'ın tarihinden başka, Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin "tedâbîr-i memleket ve esrâr-ı saltanatına" dair Ebu'n-Necîb Hazretlerinin *Nehcû's-Sülûk fî Siyâseti'l-Mülûk* adlı kitabını da yanından hiç ayırmadığını, hatta bu kitabı hemen her gece Seyyid Ahmed-i Buhârî, Kazasker Abdurrahman Muîdî, Hilmi Çelebi, İdris-i Bitlisî ve İbn-i Kemal gibi zamanın âlim ve fazıllarıyla devamlı mütalâa ettiğini kaydeden Ali Emîrî Efendi, Yavuz Sultan Selim'in Türkçeye olan muhabbetinden dolayı muharebeye giderken bile İbn-i Kemal gibi bazı âlimleri yanında götürerek hem sohbet ettiğini hem de bu âlimler vasıtasıyla geceleri mum ışığında birçok yabancı eseri Türkçeye çevirttiğini kaydeder.

Yavuz Sultan Selim'in Farsça divan tertip etmesinde, o zamanın hükmünce "hikmeten ve siyaseten" bir mecburiyet bulunduğunu, çünkü onun en inatçı hasımlarından biri olan Şah İsmail'in, sırf Osmanlı topraklarına göz diktiği için "Hatâyî" mahlasıyla baştan başa Türkçe bir divan tertip ettiğini de ifade eden Ali Emîrî Efendi, Şah İsmail'in Osmanlı şivesiyle ve belâgatli sözlerle tertip ettiği bu divanı, dervişler ve hafiyeler vasıtasıyla Osmanlı mülkünün her tarafına neşredererek Bursa civarına varıncaya kadar birçok ahaliyi kendi tarafına celp ettirmesine karşı, Anadolu'dan Rumeli'ne "teskîn-i fesâd" için kırk bin haneden ziyade ahaliyi nakletmek mecburiyetinde kalan Yavuz Sultan Selim'in de Farsça divan tertip etmesinin son derece yerinde bir hareket olduğunu, her iki padişahın kâh Türkçe, kâh Farsça ve Arapça gazellerinden verdiği çarpıcı örneklerle ortaya koyar. Hemen arkasından "İşte Yavuz Sultan Selim Han Türkçede dahi böyle bir pâdişâh-ı sâhib-i âsâr olduğu hâlde nasıl oluyor da o sâhib-i serîr-i belâgatin güldeste-i eş'ârı, bir gülistân-ı edeb ve irfan olması lâzım gelen mekteplerimizde okunacak kitaplardan tay ve ihraç olunuyor?" diye sorar.

Bu tenkitlerin ilmî bir değerinin bulunmadığını ifade eden Köprülü, "Bir Hiciv Münasebetiyle"⁸ adlı yazısında Ali Emîrî Efendiye "Vaktiyle ikinci cildini yazacağım için üzerine ismim konulmuş olan Şahabeddin Süleyman Beyin bir eserindeki tertip yanlışlarını, sonra benim "Türkçeden daha güzel Farisî şiir yazar Selim-i Evvel maddeten fethettiği İran'ın manen mağlûbuydu." ve "Farisî lisaniyla yazan Türk nesline mensup şairler manen bizden sayılamaz." mealinde iki cümlemine parmağına dolayarak sütun sütun şetimler savuruyor. Akli başında adamlar için manaları pek sarîh ve ilmen de kat'î birer hakikat olan bu cümlelerin mealini anlamayanlara sözümüz olamaz." şeklinde cevap verir. Ancak Köprülü, Ali Emîrî Efendinin tenkit ettiği cümleleri tırnak içinde bu yazısına alırken ufak tefek ilâve-

şarı olan Vassaf'ın târîh-ı ma'rûfunu daima yanında gezdiren Sultan Selim, maddeten fatih olduğu İran'ın manevî esiri idi" cümlesi, Köprülü'nün makalesinde "Şâyân-ı dikkat bir Acem şarı olan ve Vassaf'ın târîh-ı ma'rûfunu daima yanında gezdiren Sultan Selim, maddeten fatih olduğu İran'ın manevî esiri idi." şeklinde yer almaktadır. Dolayısıyla Köprülü'nün Sultan Selim'i "şâyân-ı dikkat bir Acem şarı" olarak nitelemesi, Ali Emîrî Efendinin gözünden kaçmıştır.

lerle mana bakımından değiştirmiş, sert ve kesin çizgilerini bir hayli yumuşatmış; böylelikle de Ali Emîrî Efendinin bu cümlelerden özellikle birincisini tenkit etmekte haksız olduğu kanaatini uyandırmaya çalışmıştır. Zira Ali Emîrî Efendinin itirazını mucip olan cümle, Köprülü'nün yukarıda naklettiği gibi "Türkçeden daha güzel Farisî şiir yazan Selîm-i Evvel, maddeten fethettiği İran'ın manen mağlûbuydu." şeklinde değil, "Şâyân-ı dikkat bir Acem şairi olan ve Vassaf'ın târîh-i ma'rûfunu daima yanında gezdiren Sultan Selim, maddeten fatihi olduğu İran'ın manevî esiri idi." şeklindedir.

Ali Emîrî Efendi, "Bir Hiciv Münasebetiyle Serlevhalı Makaleye Cevap"⁹ başlığı altında kaleme aldığı ikinci makalesinde, Köprülü'nün yaptığı bu değişikliklerin bir kısmını tek tek gösterip oldukça geniş izahatlarda bulunur. Bununla beraber Köprülü'nün, Şahabeddin Süleyman'a ait olduğunu söylediği *Yeni Osmanlı Târîh-i Edebiyâtı* adlı kitap hakkında "Şahabeddin Süleyman Bey, evvelce 1328 senesinde kendi imzası tahtında tabettiği *Târîh-i Edebiyât-ı Osmâniye*¹⁰ kitabında Yavuz Sultan Selim Han Hazretlerini ve Türkî eş'âr-ı şâhânelerini ârâyîş-i sutûr-ı mefharet etmiştir. Lâkin ondan dört sene sonra, sizin imzanız tahtında olan *Yeni Osmanlı Târîh-i Edebiyâtı* unvanını ve "Sultanilerin en sonra programlarına mutabıktır." ibaresini havi 1332 tarihli kitapta, sultân-ı müşâruniley hazretleri silsile-i Osmâniyândan hariç bırakılmıştır." ifadelerini kullanır ve her iki kitabı da bölüm bölüm karşılaştırarak iddiasını delillendirir.

Daha sonra Maarif Nezaretinin otuz beş cilt tutacak çok geniş bir Osmanlı Tarihi hazırlatma projesine, Köprülü'nün "Bizde Millî Tarih Yazılabilir mi?"¹¹ başlıklı yazısında öne sürdüğü itirazlara cevap verir. Ali Emîrî Efendiye göre Köprülü'yü böyle bir makale yazmaya sevk eden en önemli sebep, Maarif Nezaretinin bu hususta kendisinden fikir sorması ve bu durumun da Köprülü'nün "kibir ve azamet damarına dokunmuş" olmasıdır. Ancak ilmî olmaktan ziyade

9 *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, nr. 3, 31 Mayıs 1334, s. 52-66.

10 Şahabeddin Süleyman, *Târîh-i Edebiyât-ı Osmâniye*, İstanbul Sancakçıyan Matbaası, 1328, 378 s.

11 "Bizde Millî Tarih Yazılabilir mi?" *Yeni Mecmua*, nr. 22, 6 Kânunievvel 1918, s. 427-428. [Köprülü bu makalesinde Maarif Nezaretinin böyle bir teşebbüsünün muvaffakiyetle neticelenmesinin mümkün olmayacağını şöyle ızah eder: "Yanlış anlaşılmasın, bizde otuz beş ciltlik tarih yazılamaz demiyoruz; bizde en mühim meseleler hakkında ayda bir cilt vücuda getirebilecek gayretli kalemler varken onların üçünü dördünü toplayıp bir iki senede yetmiş cilt çıkarmak bile kabil olur. Fakat, ilim noktasından, yetmiş sayfalık ciddî bir monografi, böyle manasız ciltlere yetmiş kere faiktir. Edebiyat tarihi, lisan tarihi, din tarihi, ahlâk tarihi, iktisat tarihi, hukuk tarihi, güzel sanatlar tarihi gibi millî tarihin asıl gövdesini teşkil edecek marifet şubelerinde çalışan hiçbir adamımız yokken, tarihimiz hakkındaki garp membarları baştan başa meçhulken, millî kütüphanemiz, millî hazine-i evrâkımız henüz bir tasavvurdan ibaretken ve hepsinin fevkinde memlekette tarih telâkkısı henüz kurûn-ı vustaî şeklinde bulunurken millî tarih hakkında hatta çok eksik ve çok yanlış bir kanava bile yapamayız..."]

şahsiyata müteallik ağır ithamlarla genişleyen bu cevabı burada söz konusu etmeyeceğiz¹².

Mehmet Fuad Köprülü, daha önce *Tanın*¹³ ve *İkdam*¹⁴ gazetelerinde yayımladığı "Eski İstanbul ve Şairlerimiz"¹⁵ ile "Fatih Devrinde Edebî Hayat"¹⁶ adlı iki makalesini *Yeni Mecmua*'da tekrar yayımlayınca, Ali Emîrî Efendi "Mudhike"¹⁷ başlıklı bir başka tenkit daha kaleme alır. Bu makalelerin özellikle ikincisinde Köprülü'nün "Birinci Sultan Selim, İran hattatlarından Hacı Hasan'a yazdırdığı harikulâde bir nüshadan alınarak Almanya'da bastırılmış olan Fatih Divanı, hatta en seri ve sathî bir nazarla tetkik olursa bile İstanbul fatihine mutavassıt şairlerimiz arasında müstesna bir mevki ayırmak lüzumu derhâl itiraf edilir. Nazım hususundaki sakatlıklar yalnız Fatih'e değil, Ahmed Paşa ile Nizamî de dahil olduğu hâlde bütün o devir şairlerine aittir." ifadesini satır satır tenkit eden Ali Emîrî Efendi şunları söyler:

"Birincisi, Almanya'da basılan Fatih Divanı olmayıp Fatih'in on dört kadar gazelinden ibarettir. İkincisi, Hacı Hasan-ı İrânî namında bir hattat Fatih Divanı yazmamıştır. Üçüncüsü, Hacı Mehmed-i Tebrizî namında bir hattat Fatih'in ve Sultan Bayezid'in, Yavuz Sultan Selim'in ve Kanunî Sultan Süleyman'ın birlikte bazı müntehabât-ı âsâr-ı şâhânelerini yazmıştır. Dördüncüsü, bu hattat Hacı Mehmed, Kanunî Sultan Süleyman Hazretleri Tebriz'i fetih ve teshir ettikten sonra Dersaadet'e gelmiştir. Beşincisi, şu dört pâdişâh-ı muazzamın müntehabât-ı âsâr-ını hem İkinci Sultan Selim ve hem de Şehzade Bayezid yazdırmışlardır. Bu iki nüshanın da nerede mevcut oldukları ahalinin malûmudur. Altıncısı, Sultan Selim-i Evvel bir Fatih Divanı yazdırmamıştır. Yedincisi, Almanya'da basılan nüsha, ne mevhum olarak beyan ettiğiniz Hacı Hasan ve ne de Hacı Mehmed nüshasından yazılmamıştır. Sekizincisi, bizim kitapları tahrif etmek şöyle dursun, Almanya'da basılan bir kitabı da yalan bir surette tahrif etmişsin. Dokuzuncusu, Almanya'da basılan nüshada "harikulâde bir nüsha"dan alınıp basıldığı ibaresi olmadığı hâlde sen ilâve etmişsin. Onuncusu, Cenâb-ı Fatih'in mürettep Divan'ını

12 Köprülü'nün bu makalesine, içinde şahsiyat olmakla beraber daha ilmî bir anlayışla cevap verenlerden biri de Hüseyin Kâzımdır. [Bk. "İnsan Bilmeydiği Şeyden Bahsedemez", *Donanma*, nr. 99-148, 27 Safer 1335-13 Kânunievvel 1333, s. 1578-1579.]

13 Köprülüzade Mehmed Fuad, "Eski İstanbul ve Şairlerimiz" *Tanın*, nr. 1965, 18 Receb 1332/30 Mayıs 1330-12 Haziran/efrenci 1914, s. 3; *İkdam*, nr. 6944, 4 Şaban 1334/24 Mayıs 1332, s. 3.

14 Köprülüzade Mehmed Fuad, "Fatih Devrinde Edebî Hayat", *İkdam*, nr. 6949, 14 Şaban 1334/3 Haziran 1332, s. 3.

15 *Yeni Mecmua*, nr. 46, 30 Mayıs 1918, s. 387-388.

16 *Yeni Mecmua*, nr. 46, 30 Mayıs 1918, s. 389-391.

17 Ali Emîrî, "Mudhike", *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, nr. 4, 30 Haziran 1334, s. 73-81

görmediğiniz hâlde, kendi me'haz-ı vehminize müracaatla niçin mutavassıt şair söylüyorsunuz..."¹⁸

Bu makalenin devamını *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*'nın 6 numaralı nüshasında¹⁹ neşreden Ali Emîrî Efendi, Köprülü'nün *Yeni Osmanlı Târîh-i Edebiyatı* adlı eseriyle *Fatih Devrinde Edebî Hayat* adlı makalesini tenkide devam eder. İşıq Çelebi'nin *Meşâirü'ş-Şuarâ* adlı eserinde Mahmud Paşa Veli'ye ait olduğu bildirilen bir beyit ile *Lâtîfî Tezkiresi*'nde Sultan Bayezid'in olduğu bildirilen üç beyitin *Yeni Osmanlı Târîh-i Edebiyatı* adlı kitapta Köprülü tarafından Fatih Sultan Mehmed'e atfedildiğini ileri süren Ali Emîrî Efendi, onun Fatih devri şairleri için "Esasen o devrin şairleri başta Fatih'in en sevgili musahibi büyük şair Ahmed Paşa olduğu hâlde, rind, deryadil, hayata karşı çok lâubali adamlardı. Onların gözünde, mey ve mahubdan başka hiçbir şey hakiki bir varlık arz etmezdi. Bunlar olmadıktan sonra servet ve haysiyet, hatta hayat nihayetsiz bir boşluktu. İçlerinde en yüksek bir mevki-i resmîye malik olanlar bile meselâ sokakta geçerken görüverdikleri bir çift güzel göz karşısında alenen iki mısra söylemekten çekinmezlerdi."²⁰ sözlerinin de Fatih devri şairleri hakkında söylenmiş birer iftiradan ibaret olduğunu belirtir. Çünkü Ali Emîrî Efendiye göre Fatih devri şairleri hakkında çok ağır birer itham olan bu cümeler, eğer birer iftiradan ibaret olmasaydı, onların sokaktan geçerken gördükleri bir çift güzel göz için yazdıkları beyit veya gazellerden birer örnek verilmesi icap ederdi. Hâlbuki ne bu makalede ne de *Yeni Osmanlı Târîh-i Edebiyatı* adlı kitapta isbât-ı müddea kabilinden tek bir mısra yer almıştır.

18 Alı Emîrî Efendi bu kabil itirazlarını aynı usul üzere devam ettirir ve hemen ardından Kiblelizade dediği Köprülüzade'nin şeceresini de herhangi bir belge ibraz etmeden şöyle sıralar: «Peder-i âlınız Faiz Bey, ceddiniz Ahmed Zıya Bey, onun pederi İsmail Afif Bey, onun pederi Numan Bey, onun pederi vüzeradan Kibleli Mustafa Paşadır. İşte görülüyor ki sizin sülâleniz Köprülüzade değil Kiblelizade'dir. Kiblelizade Mustafa Paşa, Köprülü Mehmed Paşa ile bacanak idi. Siz Köprülüzade'lerle teyzezadelik rabitasını teşkil etmişsiniz. Haydi bakalım, eğer kudretiniz varsa buyurunuz da birtakım vesika ibraz ederek beni tezkiz ediniz. Tekzip edemediğiniz hâlde artık bundan böyle âleme gülünç olup durmaktan ise imzanızı "Kiblelizade Mehmed Fuad" şekline ifrağ ediniz.» Alı Emîrî Efendi, *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*'nın 6 numaralı nüshasında bu makalenin devamını neşreder ve orada bu iddiasına şöyle bir delil gösterir: "İşte bu kere Muhâfaza-ı İsar-ı Afîka Encüme-i İfşının vakı olan taharrıyatı üzerine Fuad Beyin silsilesi olan Kiblelizadeliğe ait bir vesâka-i mühimme zuhur eyledi. O vesâka-i mühimme de Davud Paşa Camı-ı Şerifi kabristanında Kiblelizade Mahmud Beyin seng-ı mezârıdır. Mezarın kitabesi fotoğrafla aldırılmışdır. Kitâbe-i mezâr, okunaklı ve Celî hat ile aynen şu ibaredir: Merhum ve mağfurun-leh hâcegân-ı dîvân-ı humâyûndan Kiblelizade Mahmud Beyefendi ruhu için elifatiha. sene 1177." [Bk. *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, nr. 6, 31 Ağustos 1334, s. 116-118]

19 *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, nr. 6, 31 Ağustos 1334, s. 109-116

20 Köprülüzade Mehmed Fuad, "Fatih Devrinde Edebî Hayat" *Yeni Mecmua*, nr. 46, 30 Mayıs 1918, s. 389-391.

Mehmet Fuad Köprülü'nün "Bizde Millî Tarih Yazılabilir mi" adlı makalesine, Ali Emîrî Efendinin itiraz ettiğini yukarıda söylemiştik. Bu bahsin kapanmasından bir süre sonra Mehmet Fuad Köprülü'nün *Kayseriye Şehri*²¹ adlı makalesinde -"Bundan yedi sekiz ay evvel, yetmiş seksen ciltlik bir Osmanlı tarihi vücuda getirmek meselesi matbuatta mevzu bahis olurken bir tek adamın değil, hatta koca bir heyetin bile şimdilik böyle bir işe girişemeyeceğini ve böyle bir teşebbüsün mutlaka gülünç neticeler vereceğini söylemiştik. Yalnız tarih mütehassısları değil akli başında herkes için bir bedahet addedilebilecek olan bu mütalâaya karşı hiçbir taraftan ciddî ve ilmî bir itiraz yükselmedi." ifadesiyle- meseleyi yeniden gündeme taşımaya ve aynı makalenin sonuna "İlim namına birtakım şarlatanların, tenkit namına da mecnunane söğüntülerin hâkim olduğu bir devirde böyle ciddî bir eserin neşri, boş lâkırdılarla ilim ve fazilet iddiasına kalkışanlara bâdî-i intibâh olur ümit ve temennisiyle." cümlelerini ilâve ederek doğrudan doğruya Ali Emîrî Efendiye hedef alması, yeni bir cevabın doğmasına sebep olmuştur.

Bu cevapta Ali Emîrî Efendi, Köprülü'nün birinci ifadesinin bütünüyle yalan olduğunu söyledikten sonra başkalarının itirazları bir yana, kendisinin *Vakit* gazetesinde yayımladığı "Millî Tarihin Membaları"²² adlı makalesiyle *İkdam* gazetesinde yazdığı "Kitap Zayıtı"²³ adlı makalelerinin Köprülü'ye gereken cevabı vermiş olduğunu belirtir ve asıl ikinci ifadesi üzerinde durarak onun ilmî ahlâkına dair birtakım ağır ithamlarda bulunur²⁴. "Seni meydana çıkararak, müstağrak-ı iz ü itibar eden, seni umûr-ı şarkıyye hizmeti, Darulfünun müderrisliği, Millî Tettebbular Encümeni başkitabeti, müteaddit inas mektepleri muallimlikleri ve hatır ve hayale gelmeyen daha bir hayli şekiller ve sıfatlarla istihdam ederek mahiye yüzlerle lira ibzal eden o devir değil miydi?" diye soran Ali Emîrî Efendi, Köprülü'nün Muallim Naci hakkında kaleme aldığı ve oldukça ağır ifadelerle dolu makalelerden²⁵ de nakiller yaparak "ilim ve fazilet"ten yoksun olmak, "ilim namına birtakım şarlatanlıklar, tenkit namına da mecnunane söğüntüler" yapmak gibi "sıfat-ı mezmûmelerin" asıl kendisine ait olduğunu ifade eder²⁶. Ayrıca Köprülü'nün, bir

21 *Yeni Mecmua*, nr. 64, 10 Teşrinievvel 1918, s. 224-226. [Köprülü, bu makalesinde, Halî Edhem'in Tarih Encümeni Neşriyatından çıkan "Kayseriye Şehri, İstanbul, 1334" adlı kitabını tenkit etmektedir.]

22 *Vakit*, nr. 80, 26 Rebiulevvel 1336-9 Kânunisanı 1334/1918, s. 3.

23 *İkdam*, nr. 7524, 17 Rebiulevvel 1337/21 Kânunisanı 1334, s. 3. [Ali Emîrî Efendi, bu makaleyi daha sonra *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*'nda da yayımlamıştır. Bk. nr. 29, 31 Temmuz 1336, s. 821-830.]

24 "Yine Sabık Köprülüzade Fuad Bey", *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, nr. 8, 31 Teşrinievvel 1334, s. 143-153.

25 Bk Köprülüzade Mehmed Fuad, "Maraz-ı Tenkid", *Servet-i Funûn*, nr. 1087, 22 Mart 1328/15 Rebiulahir 1330, s. 483-485; "Nazirecılık", *Servet-i Funûn*, nr 1088, 29 Mart 1328/23 Rebiulahır 1330, s. 507-508.

26 Ali Emîrî Efendi "İkdam Sahibi Ahmed Cevdet Beyefendi Hazretlerine" (*Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, nr. 29, 30 Haziran 1336, s. 777-799.) adlı yazısında, Köprülü'nün

yazar hakkında övgü dolu ifadeler kullanmasını, mutlaka kendi menfaatine müteallik bir karşılık beklemesine bağlayan Ali Emîrî Efendi, onun Halil Edhem'in *Kayseri Şehri*²⁷ adlı kitabını tenkit ederken daha önce göklere çıkardığı²⁸ Hüsameddin Efendinin *Amasya Tarihi*²⁹ adlı kitabını -herhangi bir iltifat görmediği için- bu sefer tezyif etmeğe kalkıştığını belirtir.

Ali Emîrî Efendi, "Yine Sabık Köprülüzade Mehmet Fuad Bey"³⁰ başlıklı yazısında Köprülü'nün "Baki ve Zamanı"³¹ adıyla *Yeni Mecmua*'da yayımladığı iki makalesini de tenkit eder.

Bu makalede, Fuad Köprülü'nün Baki'nin vefatı hakkında muhtelif şairlerden naklettiği on adet mevzun tarihin sekizinin yanlış nakledildiğini, bunların ebced hesabına göre Baki'nin ölüm tarihi olan 1008'e tekabül etmediğini ve dolayısıyla Köprülü'nün Baki'yi dokuz ayrı tarihte dokuz defa vefat ettirmiş olduğunu belirtir. Ali Emîrî Efendi, Köprülü'nün makalesinde yer alan "Alelusul takip edilen uzun ve müz'îç bir medrese tahsil ve terbiyesi neticesinde Attar'ı, Sadi'yi, Hafız'ı, Mevlâna'yı uzun ve ruhsuz şerhlerinden okuyarak koyu bir Acem maneviyeti iktisap eden sanatkârlar, içinden çıktıkları halk kitlesine mahakkır nazarlarla bakıyorlar ve o cahilleri her fırsatta "cahil Türk", "denî Türk" gibi sıfatlarla tezlil-den mahzuz oluyorlardı." şeklindeki ifadenin dili hakkında da şunları söyler:

"Acaba medreselerde okunan bizzat Attar yani Şeyh Feridüddin Attar-ı Nişâburî Hazretleri midir, yoksa *Pend-i Attar* namıyla pek ahlâkî ve meşhur olan kitâb-ı âlîleri midir? Yine medreselerde okunan Sadi Hazretleri midir, yoksa Şeyh Muslihiddin Sadi-i Şirâzî Hazretlerinin telîfât-ı mu'tebereleri midir? Kezalik medreselerde okunan Hafız Hazretleri midir, yoksa Şemseddin Hoca Hâfız-ı Şirâzî Hazretlerinin dîvân-ı belîganeleri midir? A canım, yine medreselerde okunan bizzat Hazret-i Mevlâna mıdır, yoksa Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî Hazretlerinin *Mesnevî-i Şerîf*'i ve sair telifât-ı celîleleri ve bu kütüb-i âlînin şerhleri midir? Bununla beraber diyebilirim ki bu Farisî kitapların hiçbirisi "alelusul takip edilen medrese tahsil"lerinde okunmaz."

Muallim Naci için söylediği hareketamız ifadeleri cümle cümle sıralar. Bunlardan bazıları şöyledir: "Mağrur ve hodbin olan Naci Efendi", "Buyük bir şaire mutlaka elzem olan ıki hâssa-ı insâniyyeden, muhayyile ve hassasiyetten külliyyen mahrum bulunan Naci Efendi", "Edebiyatımızın târîh-ı tekâmülünde pek meş'um bir tesir icra eylemiş olan bu sîmâ-yı acîb-i edebî", "Adîlîğin, fîkdân-ı fîkrin, terbiye-i fîkriyyeden mahrumiyetin en ıyî bir burhanı olan..."

27 Halil Edhem, *Kayseri Şehri*, İstanbul Matbaa-i Orhanîye, 1334, 148 s.

28 Köprülüzade Mehmed Fuad, "Amasya Tarihi", *İkdam*, nr. 6131, 20 Rebiulahir 1332/5 Mart 1330, s. 3.

29 Hüseyin Hüsameddin Amasyalı Abdizade, *Amasya Tarihi*, c. I, İstanbul Hıkmət Matbaası, 1327/1330, 424 s.; c. II, İstanbul Necm-i İstikbal Matbaası, 1329/1332, 492 s. [1927 senesinde bu eserin 3. cıldı, 1928'de de 4. cıldı basılmıştır.]

30 *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, nr. 9, 30 Teşrimsani 1334, s. 162-171

31 *Yeni Mecmua*, nr. 41, 25 Nisan 1918, s. 289-293; nr. 43, 9 Mayıs 1918, s. 327-331.

Ali Emîrî Efendi, Selim Sabis imzasıyla kendisine gönderilen ve Köprülü'nün Şahabeddin Süleyman'la birlikte hazırladıkları *Ma'lûmât-ı Edebiyye*³² adlı kitabı tenkit eden bir mektubu da *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*'nda yayımlar. Bu mektupta, söz konusu kitabın birçok bahsinin Fransızca *Le sens de l'art* ile *L'introduction à l'esthétique* adlı kitaplardan tercüme edildiği, fakat "baştan nihayete kadar sakat, galat ve tahriflerle" her iki kitabın da "tahrif ve berbat" edildiği birtakım örneklerle izah edilmektedir³³.

"Kıblelizade Fuad Beyin -Süleyman Fakih ve Mevlid-i Şerif- Makalesine Cevap"³⁴ başlıklı bir başka yazısında, *Şair*³⁵ mecmuasında yayımlanan bu makalenin daha önce *İkdam*³⁶ gazetesinde neşrolunduğunu, hâlbuki burada ilk defa yayımlanan "nevzuhur bir eser gibi" gösterildiğini belirtmekle tenkidine başlayan Ali Emîrî Efendi, Köprülü'nün, Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nden iktibasla Süleyman Çelebi'yi "Sarmısakçızade" sıfatıyla küçültmeğe, Mevlid-i Şerif'i de "halk lisaniyla" yazılmış basit bir eser olarak göstermeğe çalıştığını ifade eder. Ona göre "Sarmısakçızade" lâkabi, Evliya Çelebi Seyahatname'sinde bulunan birçok yanlıştan biridir. Bununla beraber, sürekli "halk edebiyatı, halk edebiyatı" diye "bağırın" Köprülü'nün, "halk lisaniyla" yazıldığını iddia ettiği Mevlid-i Şerif'i tezyife kalkışmasının da anlaşılır bir davranış olmadığını kaydeder.

Ali Emîrî Efendi, yine Selim Sabis'in, Köprülü'nün tercüme ettiği *Selîm-i Sâlis ve Napolyon*³⁷ adlı eserdeki tercüme yanlışlarını kelime kelime ve cümle cümle gösteren başka bir yazısını³⁸ daha yayımlar³⁹.

Ali Emîrî Efendi, buraya kadar muhtevaları hakkında kısa bilgiler verdiğimiz makaleler dışında, doğrudan doğruya Köprülü'yü hedef alan başka bir makale yazmamıştır. Bununla beraber Köprülü'ye dair yazdığı tenkitler dolayısıyla matbuatta kendisini hedef alan bazı yazılar yayımlanınca, bunlara cevap olarak

32 Fuad Köprülüzade-Şahabeddin Süleyman, *Ma'lûmât-ı Edebiyye*, c.I-II, İstanbul Kanaat Matbaası, 1330-1331, 314-264 s.

33 Selim Sabis, "Mektup", *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, nr. 10, 31 Kânunievvel 1334, s. 179-184.

34 *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, nr. 11, 31 Kânunısani 1335, s. 197-205.

35 Köprülüzade Mehmed Fuad, "Süleyman Fakih ve Mevlid-i Şerif", *Şair*, nr. 2, 18 Kânunievvel 1918, s. 18-20.

36 Bk. Köprülüzade Mehmed Fuad, "Süleyman Fakih ve Mevlid-i Şerif", *İkdam*, nr. 6095, 13 Rebiulevvel 1332/28 Kânunısani 1329, s. 3.

37 Edouard Driault'dan Mehmet Fuad Köprülüzade, *Napolyon'un Şark Siyaseti-Selîm-i Sâlis ve Napolyon*, İstanbul Kanaat Matbaası, 1329, 411 s.

38 Selim Sabis, "Üstâd-ı Muhterem Alı Emîrî Efendi Hazretlerine", *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, nr. 14, 30 Nisan 1335, s. 282-286.

39 Bu yazı, *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*'nın bir sonraki nüshasında da devam eder. (Bk. nr. 15, 31 Mayıs 1335, s. 313-318.) Selim Sabis, makalesinin sonunda "Fuad Beyin diğer kitapları için de böyle bir mektup yazacağım." dediği hâlde, *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*'nda söz konusu şahsın başka tenkidine rastlamadık

kaleme aldığı "Ali Kemal Beyefendi Hazretlerine Cevap"⁴⁰, "Harbiye Nezaret-i Celîlesi Mektûbî-i Sâbıkı Fâzıl-ı Muhterem Müdekkik Ali Rıza Efendi Hazretlerinden Varit Olmuştur-Cevabı"⁴¹ ve "İkdam Sahibi Ahmet Cevdet Beyefendi Hazretlerine"⁴² başlıklı yazılarında, yer yer Köprülü'nün eserlerine, daha çok da şahsına yönelik ağır ithamlarda bulunmağa devam etmiştir. Ancak bu eleştiri ve ithamlar, buraya kadar kısaca belirtmeğe çalıştığımız tenkitlerin bir kısmının tekrarından ibarettir.

40 *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, nr. 19, 30 Eylül 1335, s. 436-449.

41 *agd.*, nr. 25, 31 Mart 1336, s. 632-649.

42 *agd.*, nr. 28, 30 Haziran 1336, s. 777-799.